

3.Киричук О.В.Стратегії поведінки аплікантів на ринку праці та їх психологічні характеристики //Бюлетень ІПК ДСЗ України., 2005, №2. – С.31-35]

4.Котляков В.Ю. Методика исследования системы жизненных смыслов / В.Ю. Котляков [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://hpsy.ru/public/x2630.htm>

5. Леонтьев Д. А. Психология смысла: природа, строение и динамика смысловой реальности. 2-е, испр. изд. – М.: Смысл, 2003 –С. 3.

6.Леонтьев Д.А. Новые горизонты проблемы смысла в психологии // Проблема смысла в науках о человеке (к 100-летию Виктора Франкла): материалы международной конференции / под ред. Д.А.Леонтьева. М.: Смысл, 2005 – С. 36-49.

7.Леонтьев Д.А. Тест смысло-жизненных ориентаций (СЖО) – М.: «СМЫСЛ», 1992. – 16 с.

8.Пантилеев С.Р., Столин В.В. Методика исследования самоотношения // Практикум по психодиагностике. Конкретные психодиагностические методики – М., 1989 – 166-172 с.

9.Франкл В.Психотерапия на практике: Пер. с нем. – СПб.:Ювента, 1999 – 256 с.

10.Франкл В.Человек в поисках смысла : Пер. с англ. и нем./ Под общ. ред. Л.Я.Гозмана и Д.А.Леонтьева. М.: Прогресс, 1990. – 368 с.

Ткачук І. І.

м. Київ

ПЕДАГОГІЧНІ ЗАСОБИ ФОРМУВАННЯ СПРЯМОВАНОСТІ СТАРШОКЛАСНИКІВ НА МАЙБУТНІЙ ПРОФЕСІЙНИЙ УСПІХ В УМОВАХ СУСПІЛЬНО-ГУМАНІТАРНОГО НАПРЯМУ ПРОФІЛЬНОГО НАВЧАННЯ

В статті висвітлюється актуальність для України проблеми формування в старшокласників спрямованості на майбутній професійний успіх у процесі суспільно-гуманітарного напрямку профільного навчання. Розкриті особливості та визначені педагогічні засоби підготовки учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах суспільно-гуманітарного напрямку.

Ключові слова: професійний успіх, професійне самовизначення, професійна орієнтація, профільне навчання.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Розвиток продуктивних сил, масове впровадження у виробництво наукомістких технологій призводить до поступового витіснення збережених від старих часів ієрархічних систем управління професійною діяльністю людей. Їх замінюють більш демократичні, засновані на свободі особистості, яка неможливі без переходу від зовнішнього контролю професійної діяльності до внутрішньої детермінації. Тому закономірно що, в умовах ринку праці, конкурентоспроможними стають працівники, які здатні не лише відповідати вимогам професійного середовища, а й спрямовані на досягнення самостійно визначених високих стандартів у своїй професійній діяльності.

До проблеми успіху людини в діяльності звертаються представники різних наук. Так у працях філософів та соціологів (Дж. Болдуїн, Л. Гумільов, Д. Дьюї, Ф. Шиллер, Дж. Едвардс.) успіх розглядається як “життєве призначення людини”, як “цінність, пов’язану з реалізацією позиції в боротьбі за виживання”, як “показник адаптованості людини до соціокультурних вимог” тощо. Багатогранність феномена виявляється в тому, що, з одного боку, успіх є індикатором переживання індивідом результату власних дій і зусиль, а з іншого, розглядається як показник своєрідності його положення серед інших людей.

Традиційно основою для вивчення успіху в психології є припущення про його зв’язок з рівнем домагань, образом “Я” та самооцінкою. Також, аналізуючи співвідношення самооцінки й успіху, значна кількість дослідників звертається до формули У. Джеймса, у якій ним пропонується розглядати самооцінку як величину прямо пропорційну успіху й обернено пропорційну домаганням особистості [2].

Аналіз досліджень і публікацій. Вітчизняні дослідники (К. Абульханова-Славська, Б. Ананьєв, П. Анохін, А. Бодальов, Л. Божович, В. Вілюнас, Л. Виготський, Г. Костюк, О. Леонтьєв, В. Мясичев, К. Платонов, С. Рубінштейн та ін.) підходили до вивчення успіху в єдності відображуваного, мотиваційного та регуляторного аспектів діяльності людини, враховуючи його обумовленість соціальними ситуаціями, у яких вона здійснюється.

Важливими видаються й сформульовані О. Леонтьєвим і С. Рубінштейном положення про роль успіху як необхідної детермінанти діяльності особистості, в основі якої завжди присутнє співвідношення між мотивацією до діяльності й успішністю її виконання [8].

У дослідженнях Л. Божович, М. Боришевського, Г. Костюка, А. Маркової, М. Матюхіної успіх розглядається у зв'язку з проблемою рушійних сил розвитку дитини, мотивації її поведінки і формування як особистості взагалі. Крім того переважна більшість вчених (К. Абульханова-Славська, У. Джемс, З. Кузьміна, Є. Стоунс, Х. Хекхаузен та ін.) стверджують про те, що динамічні й змістові характеристики успіху мають вікові відмінності і визначаються співвідношенням самооцінки, рівня домагань і досягнень індивіда, об'єктивованих у результатах його діяльності [10].

У психолого-педагогічних дослідженнях проблеми розвитку особистості, успіх пов'язувався: з діяльністю учнів (Б. Ананьєв, І. Бех, Л. Божович, В. Давидов, О. Леонт'єв, С. Рубінштейн), з їхньою пізнавальною активністю і самостійністю (Л. Арістов, О. Савченко, Г. Щукіна), з багатьма аспектами організації проблемного навчання (Т. Кудрявцев, І. Харламов), з мотивами учіння (А. Зільберштейн, В. Ільїн, О. Леонт'єв, А. Маркова), з виявленням напрямів попередження неуспішності (Ю. Бабанський, Н. Менчинська) та ефективністю навчання (І. Огородніков, В. Онищук), з основами наукової організації праці (Ю. Бабанський, В. Паламарчук).

Проведений нами аналіз досліджень засвідчив про складність формування спрямованості особистості на майбутній успіх, яка обумовлена суперечливим характером цього новоутворення. Серед таких характеристик варто виділити:

- значущі аспекти діалектичного взаємозв'язку суб'єктивного й об'єктивного, індивідуального й колективного;
- зовнішні і внутрішні сторони задоволеності людини досягнутими результатами;
- взаємозв'язок морально-духовних цінностей та досягненням поставленої цілі;
- поєднання внутрішніх процесів у досягненні успіху (самооцінка, самопізнання та самовдосконалення).

Формулювання мети статті. Метою статті є визначення педагогічних засобів формування спрямованості старшокласників на майбутній професійний успіх в умовах суспільно-гуманітарного напрямку профільного навчання.

Виклад основного матеріалу. Сучасні дослідники шкільної профорієнтації поняття майбутній професійний успіх пов'язують, насамперед, із ефективним професійним самовизначенням (Є. Климов, В. Сидоренко,

В. Синявський, М. Пряжніков, С. Чистякова, і ін.), яке розглядається ними як успішність всього життя у рамках певної професійної діяльності. Професійне самовизначення розглядається ними не як єдиний акт вибору професії, а як процес розвитку особистості, що передбачає внутрішню активність людини у формуванні перспективи професійного становлення, проектуванні стратегії руху до професії, тобто передбачає наявність такої стратегічної характеристики особистості, як її суб'єктність.

Сутність і особливості проблеми підготовки учнів старших класів до професійного самовизначення в умовах суспільно-гуманітарного напряму профільного навчання, полягає у формуванні комунікативної компетенції особистості, що базується на знаннях, уміннях пізнавального і творчого типу, соціальних навичках, світоглядних переконаннях тощо. Цей напрямок сприяє створенню умов для свідомої орієнтації учнів у сучасному суспільстві, формуванню у них відповідної активної соціальної та громадянської позиції, підвищенню рівня культури спілкування і діяльності, для сприяння їх активному включенню в соціально-політичне та економічне життя суспільства, свідомому вибору та підготовці до майбутньої професійної діяльності.

Через зміст суспільно-гуманітарного напряму профільного навчання розкривається сутність соціальних явищ і процесів, що відбуваються в ході історичного розвитку людства загалом і українського народу зокрема.

Основні навчальні профілі суспільно-гуманітарного напряму профільного навчання: історичний, правовий, філософський, економічний.

Під педагогічними засобами ми розуміємо різноманітну урочну та позаурочну предметну-перетворювальну діяльність учнів старших класів, до якої вони залучаються з метою підвищення ефективності формування їхньої готовності до професійного самовизначення.

Нами були відібрані наступні педагогічні засоби:

- 1) курс профорієнтаційного спрямування “Побудова кар’єри для учнів” 10–11-х класів;
- 2) наповнення профорієнтаційним змістом урочної та позаурочної предметно-перетворювальної діяльності учнів.
- 3) комплекс професіографічно-дослідницьких завдань;
- 4) професійні випробування у формі проектних робіт;
- 5) проведення вечорів, круглих столів тощо;
- 6) зустрічі з випускниками навчального закладу, які б знайомили з

обраними ними професіями;

7) екскурсії на підприємства, до Державної служби зайнятості населення та ін.

1. *Курс профорієнтаційного спрямування “Побудова кар’єри”* для учнів 10-11-х класів. Мета курсу реалізується у процесі вирішення комплексу навчальних і виховних завдань:

– виховання в учнів ставлення до себе як суб’єкта майбутньої професійної діяльності, усвідомлення своєї індивідуальної неповторності, відповідальності та впевненості у досягненні майбутнього професійного успіху;

– активізація процесів самопізнання, самооцінки та актуалізація потреби у самовдосконаленні;

– формування системи знань учнів про зміст та структуру світу професій, сучасні вимоги соціального середовища до фахівців на ринку праці, стратегію і тактику реалізації визначених напрямів власного кар’єрного зростання у майбутньому;

– ознайомлення учнів із способами і прийомами прийняття обґрунтованих рішень про вибір майбутньої професії, забезпечення їх практичним досвідом пошуку необхідної інформації для розробки або ж удосконалення стратегії професійного зростання у майбутньому.

Курс складається із трьох модулів. Перший модуль, для 10 класу, “Професійний успіх: стратегія руху”. (35 год.), другий модуль, для 11 класу, “Професійний успіх: проект діяльності”.(9 год.) і додатковий модуля “Мій психологічний портрет” (7 практичних робіт). Якщо перший модуль націлений на допомогу старшокласникам у виборі професії, другий доповнює його в плані підготовки учнів до вибору виду економічної діяльності (відкриття власної справи, робота в державній установі робота за наймом у приватній організації). Метою додаткового модуля “Мій психологічний портрет” (7 практичних робіт) є розширення уявлення старшокласників про способи самооцінювання і самовдосконалення відносно вимог обраної професії.

Програма модулю “Професійний успіх: стратегія руху” складається з пояснювальної записки і таких розділів:

– навчальний матеріал, який включає знання, вміння і навички з основ побудови професійної кар’єри учнями 11 класів;

– орієнтовні критерії оцінювання підготовленості учня до професійного

самовизначення;

- перелік рекомендованої літератури;
- орієнтовний зміст „Щоденника вибору майбутньої професії”.

Головними компонентами навчального матеріалу, який включає знання, вміння і навички з основ побудови кар’єри учнями 10 класів є три розділа: світ професій, що поєднує у собі знання про види професійної діяльності та їх вимоги до людини; образ „Я”, який поєднує у собі знання про індивідуально-психологічні особливості учня, його можливості і домагання, напрями самовдосконалення до рівня вимог обраної професії; технологія побудови кар’єри, яка поєднує у собі знання правил вибору учнем майбутньої професії, його уміння складати та корегувати індивідуальну освітню траєкторію, аналізувати суперечності і уникати усталених помилок.

Такі обов’язкові складові курсу, як “Робочий зошит старшокласника”, “Щоденник вибору професії” допоможуть викладачу курсу супроводжувати процес професійного визначення старшокласників. Наприклад, “Щоденник вибору учнем майбутньої професії” складається з 7 розділів:

1. *Моє резюме.* Розділ складається з тих самих блоків, що і резюме при прийомі на роботу і є першим досвідом його написання (прізвище, ім’я, по батькові; дата народження; адреса, телефон; освіта; ціль; досвід роботи; додаткова інформація; рекомендації).

2. *Мої поточні цілі, плани і аналіз виконання.* На початку кожного місяця учень:

– ставить перед собою цілі, які стосуються підготовки до вступу до професійного навчального закладу або підготовки до успішної діяльності за обраною професією (це може бути: підвищення досягнень у навчанні; опанування необхідними навичками; виховання рис характеру тощо);

– складає план дій, спрямованих на досягнення поставленої цілі, визначає очікувані труднощі.

В кінці кожного місяця учень робить письмовий аналіз своєї діяльності та її результатів (рівень досягнення цілей, вирішення завдань; труднощі, які я не очікував; мої дії та вчинки, що заслуговують уваги).

3. *Мої роботи.* Цей розділ містить перелік і опис основних форм і напрямів навчальної і творчої активності учня: факультативи, які відвідує учень, позашкільні гуртки, наукові роботи по Малій академії наук “Дослідник”, власні наукові, культурні роботи, проекти тощо. В ньому відображені як

напряму активності так і інформація про регулярність занять (епізодично, системно), їхню тривалість занять і результативність.

У звіті про участь у проекті відображено: назва проекту; цілі проекту; особисті цілі учня у проекті; стислий опис проекту; учасники проекту; результати проекту; місце проекту в навчальному процесі (де можна використовувати створений під час реалізації проекту матеріал); чого учень навчився під час роботи над проектом.

4. *Мої досягнення.* Результати навчальних досягнень учня (успішність), перемоги в олімпіадах, різних конкурсах, змаганнях тощо.

5. Відзиви, рекомендації і консультації. Характеристики ставлення учня до різних видів діяльності, які надають учню класний керівник, вчителі, педагоги позашкільних закладів, керівники спортивних секцій, батьки тощо. Рекомендації психолога щодо вибору професії і самовдосконалення. Зауваження лікаря щодо обмежень при виборі професії і шляхів зміцнення здоров'я.

6. Важлива інформація. Інформація, яку здобув сам учень і яка стосується побудови його освітньої траєкторії, професійного плану, або розвитку особистісних якостей.

7. Результати виконання. Виконання письмових практичних робіт учня на уроці і самостійних робіт учня при вивченні курсу “Побудова кар'єри”.

Модуль “Професійний успіх: проект діяльності” доповнює перший модуль в плані підготовки учнів до вибору виду економічної діяльності (відкриття власної справи, робота в державній установі, робота за наймом у приватній організації). Ще одною особливістю модулю є використання методу проектів, якій є одним з небагатьох педагогічних технологій, що забезпечують формування такої стратегічної характеристики особистості, як її суб'єктність. У роботі над своїми проектами учні використовують знання, отримані як на уроках, в рамках курсу “Побудова кар'єри”, так і самостійно.

Додатковий модуль “Мій психологічний портрет”

Модуль містить 7 практичних робіт, з вивчення індивідуально-психологічних особливостей учнів. На основі результатів виконання усіх 7 практичних робіт учень виконує творче домашнє завдання “Мій психологічний портрет”. У такій роботі учні зможуть узагальнити отримані показники, висловити свою згоду чи незгоду з ними, пов'язати їх із своїми самоспостереженнями, зробити висновки щодо свого самовдосконалення.

2. *Наповнення профорієнтаційним змістом урочної та позаурочної предметно-перетворювальної діяльності учнів.* Усі дисципліни суспільно-гуманітарного циклу дають значні можливості для знайомства учнів із світом професій, суспільним поділом праці, характером виробництва і виробничих відносин. При цьому ці та інші елементи профорієнтації включаються у загальну канву уроку, не порушуючи його структури і змісту.

3. *Комплекс професіографічно-дослідницьких завдань.* Комплекс професіографічно-дослідницьких завдань є засобом, який суттєво підвищує ефективність формування готовності старшокласників до професійного самовизначення, оскільки лише на основі систематичного вивчення професії, її змісту, технології і всіх суттєвих умов конкретної професійної діяльності – технічних, соціальних, психологічних, економічних, гігієнічних, медичних, кліматичних, можливо будувати її характеристики і класифікації.

4. *Професійні випробування у формі проектних робіт.* Професійні випробування у формі проектних робіт передбачають виконання старшокласниками певних проєктів (індивідуальних, групових, колективних). Такі проєкти охоплюють діяльність учнів від формулювання мети й економічної доцільності до презентації виготовленого продукту. Акцент при виконанні проєкту перенесено на самостійну й активну діяльність старшокласників. Результатом навчання стає вже не засвоєння знань, вмінь і навичок, а формування основних способів діяльності, які забезпечують успіх практичної діяльності.

5. *Проведення вечорів, круглих столів суттєво активізують пізнавальні і професійні інтереси учнів.* Найбільш ефективними, на нашу думку є наступні заходи:

– тематичні вечори, які організують учителі окремих предметів суспільно-гуманітарного циклу на профорієнтаційну тематику;

– профінформаційні круглі столи для старшокласників та їх батьків з окремих аспектів профорієнтації з участю спеціалістів окремих галузей: медичних працівників, психологів-консультантів, представників виробництва тощо;

– конкурси, вистави, окремі сцени профорієнтаційного змісту, за допомогою яких показано життя людей праці, специфічні трудові операції з окремих професій тощо.

– зустрічі з випускниками навчального закладу, які б знайомили з обраними

ними професіями. Такі зустрічі можна проводитися у формі годин класного керівника або загальношкільних вечорів-зустрічей з випускниками школи які мають бути традиційними.

– екскурсія на підприємства – це форма профорієнтаційної роботи, яка вимагає від викладача суспільно-гуманітарного циклу або класного керівника значної попередньої підготовчої роботи спрямованої на підготовку учнів до аналізу отриманої в ході екскурсії інформації.

Висновки. Таким чином нами були відібрані наступні педагогічні засоби формування спрямованості старшокласників на майбутній професійний успіх в умовах суспільно-гуманітарного напряму профільного навчання: курс профорієнтаційного спрямування “Побудова кар’єри для учнів” 10–11-х класів, зміст якого слугує системоутворюючою основою для реалізації сукупності організаційно-педагогічних умов спільної діяльності суб’єктів профорієнтаційної роботи у середній загальноосвітній школі; наповнення профорієнтаційним змістом урочної та позаурочної предметно-перетворювальної діяльності учнів; комплекс професіографічно-дослідницьких завдань; професійні випробування у формі проектних робіт; проведення вечорів, круглих столів тощо; зустрічі з випускниками навчального закладу; екскурсії на підприємства.

Список використаних літературних джерел

1. Абульханова-Славская К.А. Стратегия жизни / К. А. Абульханова-Славская. – М.: Мысль, 1991. – 299 с.
2. Бернс Р. Развитие Я – концепции и воспитание [пер. с англ.] / Роберт Бернс. – М.: Прогресс, 1986. – 420 с.
3. Бех І.Д. Праця – головний вихователь школярів: психологічний аспект трудового виховання молодших школярів / Іван Дмитрови Бех. – К., 1983. – 32 с.
5. Ковалева Т.М. Организация предпрофильной подготовки и профильного обучения в школе: тьюторское сопровождение / Т. М. Ковалева // Инновации в образовании, 2007. – № 11. – С. 14 – 25.
6. Людина і світ професій: програма для 8–9 класів загальноосвітніх навчальних закладів (9 годин)] / О. В. Мельник, І. І. Ткачук. – К. : Мегапринт, 2008. – 26 с.
7. Макаренко А.С. Методика організації виховного процесу: твори в 7 т. /

А. С. Макаренко. – Т. 5. – К. : Рад. школа, 1954. – 382 с.

8. Платонов К.К. Вопросы психологии труда [2-е изд. доп.] / К. К. Платонов. – М. : Медицина, 1970. – 264 с.

9. Пряжников Н.С. Эволюция профессионального самоопределения / Н. С. Пряжников // Первое сентября, 2002 – № 9. – С. 23.

10. Хекхаузен Х. Мотивация и деятельность : в 2 т. / Х. Хекхаузен. – Т. 2. – М. : Педагогика, 1986. – 351 с.

Товстокора Ю.В., Довгенко Д.В.

м. Київ

АРГУМЕНТИ ТА СТЕРЕОТИПИ ПРОФЕСІЙНОГО ВИБОРУ: ДИНАМІКА ПРОТЯГОМ 2010-2011 РОКІВ

Проведені вітчизняними вченими дослідження [1; 2; 3] переконливо засвідчують "перекуси" в системі вибору професії, що пояснюють до певної міри сьогоденний стан ринку праці в Україні. Значною проблемою є те, що для людини в ситуації професійного самовизначення значущим аргументом на користь вибору тієї чи іншої професії стає її "престижність". Проте поняття престижності насправді не є достатньо диференційованим у свідомості, і це часто спонукає молоду людину до не адекватного власним цілям вибору. До того ж "престиж" – поняття відносне: сто років тому професія шофера вважалася престижнішою, ніж професія актора. Що ж стосується моди на професію, то, як казав великий К.С. Станіславський, мода існує тільки для тих, хто не вміє одягатися сам.

Актуальність дослідження аргументів та стереотипів професійного вибору зумовлюється необхідністю оптимізації процесу вибору професії, вдосконалення та впровадження нових методів в системі профорієнтації, яка б спиралася не тільки на актуальний стан ринку праці та можливості особистості, але і на усвідомлення школярами власної професійної спрямованості. Вивчення переважаючих у сучасному суспільстві аргументів на користь вибору професії та пов'язаних з престижністю професій стереотипів в їх динаміці дозволить зрештою скорегувати заходи профорієнтаційної діяльності, спрямувавши їх на усвідомлення молодою людиною власної мотивації щодо професійної самореалізації. Крім того, вивчення суспільних орієнтирів і стереотипів професійного вибору дозволить створити прогноз щодо можливого стану